Юрий Логвин

Дозвіл на помсту

До келії ступив посланець.

— Тебе викликає хазяїн.

Хусейн поспішив мертвими коридорами в глибину замку.

На ланцюжку низько зависла бронзова лампа і залила все жовтим світлом. Хазяїн фортеці, що звалась Західним Гніздом, пронизливо подивився:

— Готуйся! Прочитай усі молитви і до схід сонця будь на верху надбрамної вежі. Чекатимеш герцога хрестоносців. З тобою буде товариш. За порухом моєї руки... — Він відняв руку й показав, як саме змахне. З-під білого широкого рукава зблисло блакитне руків'я дамаської роботи.

— Зрозумів?

Хусейн вклонився і нечутно відступив за поріг.

І от тепер він стояв на вершечку надбрамної вежі та спостерігав, як із-за гострих шпилів голих гір викочується сонце. З полегкістю вдихав холодне повітря. Сюди, вгору, доносився запах кізякового диму, кислих баранячих шкур, гіркуватий дух товчених жолудів. То були запахи життя трударів.

А фортеця готувалася до прийому хрестоносців. Вона була крайньою твердинею могутнього мусульманського духовного ордену ісмаїлітів.

Хрестоносці ж називали їх асасинами, тобто потаємними вбивцями. Ватажки войовничих і підступних асасинів досягли неабиякої могутності — від одного їхнього імені тремтіли і хрестоносці, і воїни ісламу. Ісмаїліти не підкорялись ніякій владі, жодній державі, називали себе захисниками чистої віри. Але й ніколи не забували придбати чуже добро, ухопити чиюсь калиту із золотом. Своїх відважних воїнів посилали проти всіх. Часом навіть винаймали комусь за золото, як ото верблюда. І було їм байдуже, цим ревнителям чистоти ісламу, чи був покупець християнин чи мусульманин. Аби золото платив повною вагою та щоб найвищої проби. Ватажки асасинів добре зналися на златі, і на філософії, і на вірі. Але воїнів своїх не втаємничували в ці речі, вимагали тільки бездоганно виконувати накази.

Було якраз замирення між хрестоносцями та фортецею асасинів. Султан Саладін загрожував і тим, і другим — він починав збирати докупи арабські землі й крок за кроком витісняв хрестоносців із їхніх володінь...

Хусейн дивувався, чому не надсилають йому товариша, як обіцяли. Потім подумав, що це його не стосується. Хоча... це його таки стосувалося. Адже чи буде він падати на хрестоносця один, чи вдвох із товаришем — це далеко не одне й те ж. Але саме через те, що він раніше ставив собі багато запитань і не вмів їх утримати при собі, його, найкращого з учнів, завжди наздоганяли невдачі та покарання...

Він згадав невелике містечко на узбережжі, куди вдерлися хрестоносці, і закутий у сталеву шкаралущу велетень потягся залізною рукою до його старшої сестри. Закричала, запевняючи, що вона християнка, а не мусульманка. Роздерла сорочку, щоб він бачив її натільного хреста. Зайда не спинився, роздер сорочку до кінця. Нагу схопив її і поволік до своїх слуг. Сестра щосили кричала. Старий батько кинувся до зайди. Благав його, вчепився за плащ. Але хрестоносець відтрутив його від себе, і старий рибалка впав на сітки. Схопив ості довгоклюгі — і знов до кривдника. Та ударом списа завалили старого.

Так маленький Юсуф, тоді ще християнин, познайомився зі своїми одновірцями з-за моря.

Відтоді почались поневіряння. Мати забрала його та двох дочок маленьких і, хоч була християнка, подалася в місто, що було під охороною мусульманського війська. Там вони жили кілька років. Мати з доньками прали для багатих одяг. А потім дівчат, тому що вони були християнками, як полонених, правитель узяв собі за наложниць.

І саме тоді, десь через місяць, цього правителя міста при виході з мечеті ножем убив асасин та побіг по місту з криком: "Слава Гірському Старцеві!" До нього боялися підійти. Здаля охоронці метали пращами каміння, били стрілами. Його білий одяг лопотів на вітрі. За ним біг малий Хусейн, що тоді звали його Юсуфом, і кричав: "Слава! Слава! Слава!" На малого звернули увагу, почали ганятись за ним по вулицях. Вже його, здавалось, наздогнали. Раптом хтось схопив хлопця за руку і затяг у якусь темну щілину. Це був той потаємний чоловік, що доглядав за вбивством правителя міста і повинен був доповісти про все старійшині ісмаїлітів. Так було в ордені заведено із самого початку, відколи перший старійшина захопив під свою владу неприступну гірську фортецю і став зватись Гірським Старцем.

Так от цей правитель міста пообіцяв Старцеві великі гроші та пільги, коли йшов до влади. А як з допомогою хоробрих асасинів домігся свого, то не тільки не сплатив свого боргу, а й почав переслідувати своїх помічників та їхні торгові каравани... І ось тепер йому віддячили...

Чоловік, отже, сховав хлопця від стражі і потаємними шляхами привів до неприступної фортеці, що була в горах Ельбрусу. Там хлопця спитали, чи хоче він стати асасином. Юсуф з безмірною радістю згодився. А сам подумав, на це вже вистачило його власної голови: "І добре, що полишу Христову віру! Вона закликає до покори і любові. Всі молитви про покору і любов читала мати. А що вийшло? Любов, покора і щира віра не захистили ні від списа хрестоносця, ні від сваволі мусульманина."

Почали вчити Хусейна володіти зброєю, змушували страждати від голоду, холоду, терпіти всілякі муки. І зносити все це зі спокійним обличчям — без усмішки, без суму, без напруження. І вчили ще його різних мов. А мови йому давались легко. І ще за Хусейном одна здібність виявилася: він міг без жодної похибки змавпувати звички і звучання мови всіх тих людей, яких бачив на своєму шляху. Думали, що він запишається, почне відчувати свою зверхність. Проте хлопець ретельно виконував усе і всього навчився. Весь час питав, коли він стане справжнім воїном. Зрештою йому доповіли, що замало бути здібним і витривалим, ще треба позбутися зайвої гордині і не поспішати попереду старших.

А науку він скінчив набагато раніше від інших. І його, ще зовсім підлітка, послали одного-однісінького в Індію наглядати, як буде виконувати завдання один із членів їхнього ордену. Хлопець пристав до купецького каравану, допомагав погоничам верблюдів. Пройшов до самого Ормузу. А там сів на корабель і з купцями, які всі його полюбили за слухняність та витривалість, поплив до індійського міста Калікута.

...Хусейн спізнився до своєї фортеці. Минуло стільки часу, що вже ніхто й не думав про його повернення. Братові (так звали тут членів ордену) , який його споряджав у далеку дорогу, розповів про всі свої пригоди, про те, як виконав доручення, гадав, що навчився в Індії деяких див. Їздив на слонах, ледь не став ловцем диких слонів. Не проминув також індійських храмових блудниць. І зрештою сповістив, що оволодів таємною боротьбою. Вигадали її мандрівні індійські монахи. Вони нікого не бояться і голіруч або з простою палицею можуть протистояти закутому в залізо воїнові. Старший брат криво посміхнувся, видно, не повірив.

— Ти довго вивчав боротьбу?

— Я жив у печері в одного проповідника. У нього я навчився. Тому й затримався на цілий рік. Я володію майже всіма тими прийомами, що й він!

Знов скривився старший брат. Тоді Хусейн сказав:

— Покличте кого-небудь. Нехай вдягнеться в панцир, як хрестоносець, і нехай буде з мечем. Мені дайте палицю. І я вам покажу, на що я здатний.

— Ну що ж, зробимо!

Наказав привести воїна, одягненого в чужоземний обладунок. Небавом прийшов такий, зі зброєю хрестоносця. Старший брат вишкірив рівні зуби з-під рудуватої бороди.

— Якщо ти збрехав... — а тоді озброєному: — Бий його насмерть! Даю дозвіл!

Панцирний замахнувся вузьким мечем. Та Хусейн миттю відскочив набік. Меч просвистів над самою головою. В ту мить, коли воїн затримав меч, щоб знов його підняти, Хусейн підвів посох трохи вгору. Ним він не вдарив, а якось підколупнув ніби руку біля пахви залізного чоловіка. Рука з мечем зависла, а Хусейн вдарив посохом по зап'ястю. Меч із дзвоном упав на землю...

Хусейна залишили одного в келії. Сказали, щоб він чекав, що скаже про його справи сам Старець. Минуло кілька днів. І з ним ніхто не розмовляв, тільки ставили йому воду і хліб. За якийсь час прийшов один із молодших асасинів:

— Ходи!

У старшого брата його не посадовили, а наказали стояти.

— Тебе надсилали в Індію споглядати за діями нашого воїна. Тобі не казали вчити санскрит, індійську боротьбу. Крім того, ти втаїв те, що два тижні був у храмі блудниць і віддавався індійській розпусті. Отож, за

те, що все вивідав, приніс ножі і золото, Старець каже тобі: "Добре!" А за самочинство тягатимеш воду з фортечного колодязя.

Цілісінький рік з раннього досвіта до вечірньої молитви крутив Хусейн корбу фортечного колодязя, що був завглибшки двісті стоп.

Нарешті старший брат покликав Хусейна до себе і передав другому, білявому чоловікові з блакитними очима, з довгою рудуватою бородою, який навчав його франкських звичаїв, мови. Затим Хусейна надіслали до табору хрестоносців у Палестині. Він мав вивідати, зо сталося з двома асасинами, котрих надіслали покарати одного барона, який ніби хотів замирення з Саладіном та підбивав до цього інших хрестоносців. Гірський старець поклявся вбити кожного, хто був за мир, навіть тимчасовий. Він добре тямив, що миром з хрестоносцями Саладін скористається, щоб остаточно зруйнувати фортеці асасинів.

Хусейн прикинувся недорікуватим напіврабом, напівфранком і став служити одному хрестоносцеві з Венеції. Потроху розгледівся на все. Взнав про долю двох асасинів, що не повернулися, і допоміг втекти бранцеві-мусульманину, одному із прославлених лицарів арабського війська.

За ними була погоня. Якраз вони добулися до того місця, де гори зовсім наблизились до моря. Сказав тоді Хусейн визволеному чоловікові:

— Слухай, Махмуде, ходімо тепер у фортецю. Полишимо коней і гірськими таємними стежками спокійно дістанемося до Західного Гнізда.

Махмуд зразу ж спинив коня.

— А ти чого у той вертеп збираєшся?

— Бо там безпечно від франків. Спокійно, а звідтіля ти вже можеш пробратися чи до Багдада, чи до Каїра, як захочеш. Можеш і в Дамаск.

— Е, ні! — сказав Махмуд. — Це мені не з руки. Якщо франки мене тримали в полоні три місяці, то асасини мене не протримають у фортеці й три дні...

Завагався тоді Хусейн. Певно, він, Махмуд, кимсь із старших теж суджений... І стис ножа, але подумав: "Не було ж наказу".

— Ну, ти як хочеш, а я пішов! — Хусейн зліз із коня, кинув поводи. — Кінь мені тепер не потрібен, візьми собі, буде тобі за повідного.

Але Махмуд здав свого коня назад.

— Відійди далі, тоді візьму... — голос воїна ледь затремтів.

— Ти боїшся асасинів, я бачу. І що варті твоя шабля і келеф... Але я не зачеплю тебе.

Махмуд мовчав і чекав, поки хлопець відійде на стежку. Вона вела вгору, в гірську ущелину. І тоді втікач покликав коня, вхопив його за повід і помчав кудись понад морем, тільки з-під копит бризкала жорства, і десь звуки того чвалу розтавали в задусі левантійської ночі.

Отак Хусейн відчув у собі неабияку силу, могутність, коли він, майже беззбройний, наводив жах на досвідченого, сильного і вправного воїна. І той був над ним на коні, при шаблі і при келефі. Он вона яка, наука наша, он яка сила братства асасинів!

...Гніздо.

Розповів він про долю тих двох невдах асасинів, про всі справи в християнському таборі, про їхні незгоди. Не забув і про втечу Махмуда.

Почувши про Махмуда, старший брат аж підскочив і змахнув рукою, ніби намірився вдарити Хусейна. Та не вдарив — це заборонялось між ісмаїлітами. Але Хусейн затремтів усім тілом.

— Ти все хочеш зробити по-своєму! Роби тільки те, що тобі наказують! Хоча б твоя мати сиділа у в'язниці, якщо в тебе нема наказу, не визволяй! Іди молись і чекай.

Новий наказ був гіркий: іти в місто християнське. Там хрестоносці влаштували шпиталь. У ньому треба було влаштуватися, прислуговувати лікарям, доглядати хворих.

За якийсь час трапилася і тут спокуса Хусейнові. Був бій, і з бою до шпиталю везли багатьох хрестоносців. Потрапив туди той заброда, що збезчестив та вкрав його сестру. Вояка посивів, але очі лишились такими ж блакитними і жорстокими. І тіло було, як і раніше, тільки цього разу січене шаблями і бите келефами.

Хусейн виконував найретельнішим чином усі накази лікаря-християнина, за походженням сирійця, і з усіх сил допомагав йому. Але думка про помсту пекла його і вдень і вночі.

Якось, коли християни щось там святкували, він виконав усі розпорядження лікаря-сірійця і попрямував до головної брами. Час був непевний, і охоронці були напоготові і при повній зброї. Хусейн попрохав у сторожі, щоб випустили його за мури по зілля. А він добре знав, яке зілля шукати. Треба лише спуститись в оту опадину, перейти за пагорб. Там у яру між кущами терну росте низенький бур'ян з жовтими ягодами. З них буде смачне питво для хрестоносця. Хусейн назбирав шкіряну торбинку ягід. Обережно поклав її за пазуху, щоб не пустили соку і не торкались його тіла. Саме тоді й побачив на схилі кількох кіз і зігнуту

вбогу бабу. Стара попросила Хусейна скрипучим голосом, щоб він допоміг їй підігнати кіз до міста. Хусейн здивувався — час ще ранній, а баба повертається до міста.

І от коли вони вигнали кіз на дорогу, сказала йому, і він здригнувся від несподіванки:

— Повертайся до гнізда. Тобі наказують. І викинь отруту…

І знову був звіт. І старший брат йому сказав:

— Ти хотів отруїти того хрестоносця, який зівалтував твою сестру. Але ти не мав такого розпорядження. Отож знову порушив наказ і тому тепер підеш у грецький монастир!

І коли Хусейн повернувся до Гнізда, ще раз був покараний за те, що без дозволу і без наказу вивчав у монастирі грецьку мову, за те, що він із покарання влаштував для себе радість у вивченні чужої науки. Тепер його надіслали на узбережжя разом з караваном, ніби полоненого.

Продали в рабство лікареві-єврею. І поїхав він з арабських земель у землю візантійську. І від того, що став служкою лікаря-єврея, аж ніби заціпенів, та нічого вже не чинив поза наказом. Навіть не придивлявся до того, що і як робить лікар, намагався не слухати того, що говорив лікар із хворими та своїми колегами. І зовні все був якийсь ніби сонний.

І от повернувся до Західного Гнізда. Цього разу серце його закалатало, він відчув неабияку радість, що за два роки не порушив жодного наказу. Старшому братові розповідав мало, говорив тихо, подробиць не описував. І з того, як ледь посміхався слухач, Хусейн зрозумів, що ось, нарешті, ним задоволені.

Вночі, через тиждень після посту в холодній келії, його покликали, в старший брат сказав:

— Тепер ти чистий. Ти очистився від християнської та юдейської скверни. Тобі дозволяє сам Старець лікувати всіх наших полонених і всю нашу скотину.

Обурення, образа вдарили Хусейну в голову, мучила думка про те, що йому все-таки не вибачили, що його знов принижують і відлучають від бойових справ. І що знов будуть змарновані його знання, вправність тіла. Хіба хто з них, побратимів-асасинів, зміг перейти стільки земель своїми ногами і так швидко? Хто з них так довго плив до берега, коли втік із візантійського корабля? Хто з них перебивався під час піщаної бурі через кам'яні пагорби пустелі? Хто з них утік на чужому коні від цілої ватаги розлючених бедуїнів?

Але інший в ньому чоловік, той, який уже упокорився, зрадів усім серцем і вимовив схилившись:

— Дякую! Я радий, що мені дозволили лікувати бранців і наших коней та верблюдів.

— Іди. Спати можеш знову разом з іншими.

І він місяць, і другий, і третій лікував верблюдів. Від запалення легенів маленьких верблюжат, кволих і слабих. Обережно підрізав копита коням, що їх гнали гінці далекими дорогами. Промивав рани і гоїв виразки полоненим, що мордувались у глибокій ямі під баштою і чекали викупу. Були серед них і християни, і мусульмани. Радів з того, що йому дозволено бути корисним для свого Гнізда, для всього братства. Шал, лють його і гордість за свої знання почали поступово вщухати. Та знов прийшла спокуса. Вона була понад його сили. Вибухла і зламала його волю, всі його щирі намагання. Бійці спали по кілька чоловік у келії, ретельно вибіленій вапном. Вікна завісили циновками. Через них просочувалася згори, з водозбірні, вода. Провівав легкий вітерець крізь мокрі циновки, і повітря в кімнаті насичувалося свіжістю та легкою прохолодою.

Сусід Хусейна, низенький Алі, схожий на вірменина, з пухлими щоками, з короткою шиєю, лежав поруч Хусейна, і обличчя його сіпалось уві сні, і він щось говорив то арабською мовою, то вірменською. Його, видно, готували послати туди, де бувають вірменські купці.

Алі перевертався з боку на бік і ніяк не міг прокинутись, ніяк не міг вийти зі свого марева, що на його найшло. Хусейн мимоволі взяв за руку товариша. Спитав, ледь-ледь ворушачи вустами:

— Що тобі? Заспокойся.

— Буде, буде, буде перемога, буде щастя, — похапливо, скоромовно пробелькотів Алі, — буде радість! Цього разу Жак Арден не втече від нас... Він відпливає першого дня місяця... відпливає з усіма своїми скарбами, своїми служницями, зі своїми красунями відпливає до Рагузи...потім до Венеції... а далі до Марселя... І будуть, будуть, будуть вони моїми. Маю дозвіл... дозволили, дозволили... До Рагузи...

Не міг Хусейн цього знести, було понад його сили. Цей коротун Алі піде на івалтівника його сестри. Люди, що повернулись із полону, розповідали, що сестра повісилась на підйомному мості фортеці. Хусейн трусився від страху. Але не від страху за власне життя. Його проймав жах, що він сам не зможе помститися. Адже всі буди в родині Хусейна почались від появи Ардена. Перша думка Хусейна була про те, що можна влаштувати хворобу Алі. Хусейн знав ліки, знав і отрути. Та він зразу ж відкинув це. То була б зрада.

Отож Хусейн після вранішньої молитви прийшов до покоїв хазяїна і попросив одного з охоронців сповістити, що він з проханням.

За хвилю його закликали. І Хусейн попрохав, щоб саме його послали скарати хрестоносця. Хазяїн підвівся зі своїх подушок і, захлинаючись від люті, загикуючись, ткнув пальцем в нього.

— Покинь усі свої справи, дурню! Іди молись! Молись, щоб Аллах допоміг тобі забути самого себе! Щоб ти забув свою гординю! Іди молись!

Хусейн покірно пішов. І молився, і була в ньому лише покора. Не було вже ніякої поваги ні до хазяїна, ні до своїх товаришів.

Раптом через два тижні після посту й очищувальних молитов прийшов брат і покликав до головного. Той наказав готуватись.

...І тепер він стоїть на самісінькому вершечку надбрамної вежі і слухає вранішні звуки.

Ось заспівали вдалині сурми, загуркотіли бубни. З фортеці виїхав хазяїн у супроводі почту, а назустріч з-за гірського рогу вийшла батова хрестоносців.

Сонце вже прорвалося в долину, освітило білий одяг асасинів і заграло на риб'ячій лусці кольчуг хрестоносців. Поволі рухались багато вбрані вершники на прикрашених дорогими уборами конях.

Коли наблизилась до першого мосту ця яскрава і строката батова, скочив головний асасин на землю і підхопив під вузду і за стремено коня головного хрестоносця і перевів через перший підйомний міст. Хусейн ледь не заголосив від радості, від щастя. На цьому дебелому коні важно сидів сам Жак Арден. Душа, тіло Хусейна співали! Його не забули, його нагородили можливістю помститися! Зараз хазяїн відійде і подасть знак! Ні, подасть знак і відійде!.. Ні, він проведе ненависного гяура через браму, і тоді Хусейн шулікою впаде на нього...

Хусейн перебіг по краю муру і став над внутрішнім отвором брами.

Ось з'явилась голова коня з червоним плюмажем, сива непокрита голова Жака Ардена, голова в тюрбані головного, який чомусь не махав руками. Вони в нього були зайняті — ліва вуздою, права стременом...

Мов скрізь туман бачив Хусейн — хазяїн допоміг Жаку Ардену зійти з коня. Ось вони походжають навколо мармурового водозбору і про щось розмовляють. Певно, франкською мовою — Жак Арден, як знав Хусейн, не тямив нічого, крім військової справи, а своєю мовою ледь міг читати.

Заповнили подвір'я хрестоносці та воїни-асасини. Спішились усі, миють руки та обличчя.

Ніхто нічого не сказав Хусейнові, ніхто знаку не подав ніякого, і йому раптом вдарила в голову жахлива здогадка: ніхто не збирався завдавати якоїсь шкоди Жакові Ардену у фортеці. Це зробить на морі товстун Алі! А його поставили на мур, щоб він за першим порухом руки шугонув униз на каміння. Щоб зрозуміли хрестоносці, які віддані люди у потаємному війську асасинів.

Миттю вирішив тікати. Довкола ж густі зарості. Ступив крок, другий... і завмер — найстарший брат кивнув на нього головою, але рукою й не ворухнув, щось сказав Жаку Ардену, і знову вони пішли навколо водозбору.

Ще три швидкі кроки. Ось зараз Хусейн стрибне з башти на мур і зникне з очей і асасинів, і хрестоносців...

Але що це? Якийсь рух за спиною. Озирнувся — геть у білому, як і він, товстун Алі.

Тим часом хазяїн підняв і опустив руку. Хусейн напружився для стрибка, та Алі схопив його за полу плаща і потяг за собою у провалля.

Падав на каміння і бачив усміхнене, радісне обличчя Алі. Хусейн лише встиг подумати: "Хто ж помститься хрестоносцеві?"

А Жак Арден погодився з ватажком асасинів і промовив захоплено:

— Таких відданих воїнів у нас і справді нема.

*Примітка: Вперше надруковано у 1981 році, написане на початку семидесятих, коли вчився у Літінституті в Москві і жив у гуртожитку з представниками різних язиків.